

Sylwester Bębas

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Spółeczno-demograficzna charakterystyka wychowanków zakładów resocjalizacyjnych dla nieletnich

Socio-demographic characteristics of pupils' rehabilitation facilities for minors

Abstract: The paper have been depicted socio-demographic characteristics of pupils' rehabilitation facilities for minors based on research conducted on a group of 997 minors including 880 boys and 117 girls residing in shelters for minors and remand in Poland. The study took into account these variables that allow to see what kind of people are they who – as a result of the committed offense or deep demoralization – were in a shelter for juvenile or correctional facility. Presenting the sequence data on gender, age, social and environmental development, the type of school to which respondents attended, the time of the placement, causes of the rear, staying in other centers, feelings that accompany their rear and frequency of intoxication, the author tried to pay attention to these elements of their situation, which may hinder their social rehabilitation and return to society. The paper concludes with a tip and refers to a wider bibliography.

Keywords: rehabilitation, security, prevention

Wstęp

Zagadnienie obecności w życiu społecznym dewiacji jest przedmiotem wielu badań i analiz socjologicznych, kryminologicznych, pedagogicznych i psychologicznych. Stosunek społeczeństwa do zachowań przekraczających lub łamiących normy prawne był również przedmiotem zainteresowania wielu autorów, którzy

koncentrowali się na opisie postaw społeczeństwa wobec dewiacji i na analizie ewaluacji zachowań dewiacyjnych¹.

Współcześnie nie można mówić o resocjalizacji jako o zaistniałym fakcie, lecz oddziaływanie na nieletnich społecznie nieprzystosowanych należy interpretować w kategoriach długotrwałego procesu, uwarunkowanego czynnikami natury społecznej, edukacyjnej, ekonomicznej, psychologicznej, biologicznej, jak również politycznej².

Znaczący wpływ na rozwój socjalizacji, w tym instytucjonalnej resocjalizacji nieletnich, odegrał behawioryzm, który wniósł do teorii i praktyki wyjaśniania istoty procesu wykolejenia społecznego i przestępczego oraz do rozwoju teorii i praktyki postępowania resocjalizacyjnego fundamentalne – jak pisze Bronisław Urban – założenia świadczące o „środowiskowych źródłach zachowań, o tym że zewnętrzne bodźce wyzwalają reakcje (zachowania), a reakcje pozytywnie wzmacniane utrwalają się, reakcje niewzmacniane są zapominane, mechanizmy uczenia się (oduczania) dotyczą wszelkich zachowań a typologia i moralna ocena zachowań według dobra i zła jest rzeczą wtórną, uzależnioną od społecznych (relatywnych) systemów wartości”³.

Zdaniem Marka Konopczyńskiego, resocjalizacyjna praktyka instytucjonalna jest obecnie w swojej istocie próbą wywierania administracyjnie zaprogramowanego, antropotechnicznego i socjotechnicznego wpływu wychowawców i personelu placówki na wychowanków w celu zmiany parametrów ich społecznego funkcjonowania oraz – niekiedy – ich cech osobowości. W zależności od przyjętych i realizowanych metod, wpływ ten może mieć bezpośredni lub pośredni

¹ Por. J. Jasiński, *Zagadnienia przestępczości w Polsce*, Warszawa 1975; J. Jasiński, *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce*, Warszawa 1978; B. Hołyst, *Kryminologia. Podstawowe problemy*, Warszawa 1977; B. Hołyst, *Opinia publiczna – środki masowego przekazu a ujemne zjawiska społeczne*, Warszawa 1981; K. Ostrowska, *Znaczenie systemu wartości w etiologii zachowań dewiacyjnych*, [w:] *Studia w psychologii*, t. 4, Warszawa 1992; A. Siemieszko, *Społeczna geneza przestępczości. Wokół teorii i zróżnicowanych powiązań*, Warszawa 1979; A. Siemieszko, *Zachowania dewiacyjne młodzieży*, Warszawa 1987; J. Kwaśniewski, A. Kojder, *Postawy mieszkańców Warszawy wobec zjawisk i zachowań dewiacyjnych*, „*Studia Socjologiczne*” 1979, nr 1, s. 157–179; M. Konopczyński, L. Pytka, *Studenci wobec zjawisk patologii społecznej*, Siedlce 1986; S. Bębas, M. Sokołowska, *Społeczna ocena poczucia bezpieczeństwa oraz skuteczności policji w zapobieganiu patologiom społecznym (na przykładzie Województwa Mazowieckiego)*, Radom 2013; *Oblicza patologii społecznych*, (red.) S. Bębas, Radom 2011.

² M. Konopczyński, *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*, Warszawa 2007.

³ B. Urban, *Pedagogika resocjalizacyjna w strukturze nauk społecznych*, [w:] *Pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, (red.) S. Palka, Kraków 2004, s. 173.

charakter, może prowadzić do zaadoptowania wychowanka do rzeczywistości społecznej placówki, a więc niejako zawężać perspektywę do „tu i teraz” lub też doprowadzić go do samodzielnego i rozwojowego funkcjonowania w szerszym kontekście społecznym i kulturowym⁴. Zdaniem Lesława Pytki, od ponad kilkadziesiąt lat w teorii i praktyce resocjalizacyjnej zmieniło się stosunkowo niewiele. Więcej odnosiło się raczej do podejść teoretycznych, niż do realiów instytucjonalnych. W teorii nastąpił rozkwit, a w praktyce raczej stagnacja⁵.

Erving Goffman⁶ uważa, że bariery resocjalizacji instytucjonalnej tkwią w samej strukturze tego typu placówek, gdzie: codzienność przebiega w jednym i tym samym miejscu i podlega tej samej, jednej władzy; wychowankowie tego typu instytucji przez cały czas zmuszeni są przebywać w otoczeniu licznej, często dość homogenicznej, grupy pensjonariuszy i zobligowani są wykonywać z góry przewidziane i regulowane czynności, cały tok dnia jest ściśle zaplanowany i podlega bacznej kontroli personelu, wszystkie czynności są przymusowe i wynikają z podstawowych funkcji wskazanych placówek resocjalizacyjnych.

Krystyna Ostrowska⁷ podkreśla, że skuteczność resocjalizacji zależy od wielu czynników, tworzących rzeczywistość resocjalizacyjną:

- od poziomu i nasilenia zaburzeń u osób poddawanych procesowi resocjalizacji,
- od kompetencji i osobowości osób realizujących programy resocjalizacyjne,
- od adekwatności programu do rozpatrywanych zaburzeń socjalizacji,
- od stopnia uwzględniania i zastosowania w programie działań takich środków, które obniżają poziom lęku, poczucia krzywdy, przywrócą właściwą funkcję alarmową poczucia winy, doprowadzą do adekwatnego, czyli obejmującego potencjalne możliwości i faktyczny stan właściwości psychicznych i fizycznych, obrazu siebie,
- od poziomu opanowania przez resocjalizowanego i resocjalizującego takich umiejętności psychologicznych jak: asertywność, umiejętność kontrolowania, rozpoznawania i wyrażania emocji, umiejętność komunikacji

⁴ M. Konopczyński, *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych, refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Warszawa 2013, s. 154.

⁵ L. Pytka, *Resocjalizacja nieletnich – rozkwit i zwyrodnienie wątków*, [w:] *Postępy resocjalizacji i profilaktyki społecznej*, (red.) A. Rejzner, Warszawa 2008, s. 15

⁶ Por. E. Goffman, *Charakterystyka instytucji totalnych*, [w:] *Elementy teorii socjalnych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, (red.) W. Derczyńska, A. Jasińska-Kania, J. Szacki, Warszawa 1975, s. 151–152.

⁷ Por. K. Ostrowska, *Psychologia resocjalizacyjna*, Warszawa 2008, s. 228–229.

interpersonalnej, umiejętność opanowania stresu, umiejętności rozwiązywania konfliktów interpersonalnych i wewnętrznych.

Dlatego rzeczywistość tę – zdaniem autorki⁸ – należy rozpatrywać, uwzględniając nurty i orientacje, w jakich formułowane są cele, zadania, funkcje i formy. Na rzeczywistość resocjalizacyjną składają się: osoby organizujące resocjalizację i poddawane resocjalizacji, osoby wspierające, zakłócające i utrudniające z całym swoim wyposażeniem osobowościowym, psychofizycznym i duchowym. Zdaniem autorki, rzeczywistość resocjalizacyjną tworzą także relacje zachodzące pomiędzy osobami resocjalizującymi i poddawanymi resocjalizacji; ważny jest też klimat społeczny instytucji resocjalizujących i realizowane przez nie cele i zadania, wyrażone w konkretnych formach działalności, oraz programy resocjalizacyjne.

Obecnie coraz mocniej podkreśla się, że instytucjonalny system resocjalizacji nieletnich w Polsce jest niewydolny i nie przynosi oczekiwanych efektów⁹, że skuteczność wychowawcza, korekcyjna czy resocjalizacyjna, jest niezadowalająca. Podkreśla się niedostateczne kompetencje zawodowe kadry resocjalizacyjnej i nieodpowiednie wykorzystanie jej zasobów¹⁰, niskie nakłady finansowe na działania resocjalizacyjne nieletnich czy niedostosowanie programów resocjalizacyjnych do możliwości wychowanków i potrzeb społecznych. Wszystko to dezorganizuje funkcjonowanie wychowanków i prowadzi do trudności w podejmowaniu odpowiedzialnych ról społecznych i w powrocie do społeczeństwa. Wychowankowie zakładów resocjalizacyjnych dla nieletnich charakteryzują się wysokim stopniem demoralizacji, pochodzeniem w większości z rodzin

⁸ Por. tamże, s. 227.

⁹ Por. S. Bębas, *Metody i formy oddziaływań resocjalizacyjnych wobec nieletnich w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych*, [w:] *Resocjalizacja, zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, (red.) A. Jaworska, Kraków 2009, s. 331–344; S. Bębas, W. Adamczyk-Bębas, *Rola schronisk dla nieletnich w instytucjonalnej resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie*, [w:] *Przekraczanie kręgu zagubionego człowieczeństwa na resocjalizacyjnej niwie*, (red.) S. Przybyliński, Kraków 2010, s. 73–85; S. Bębas, *Współczesne wyzwania przed placówkami resocjalizacyjnymi dla nieletnich*, [w:] *Agresja wirtualna vs realna*, (red.) Z. Majchrzyk, J. F. Terelak, Białystok 2011, s. 161–168; S. Bębas, *Resocjalizacja nieletnich w warunkach schroniska dla nieletnich i zakładu poprawczego – możliwości i ograniczenia*, [w:] *Interdyscyplinarność i swoistość pedagogiki*, (red.) J. Góral-Półroła, B. Walasek-Jarosz, część III: *O (poza)swoistych uwikłaniach wychowania*, Kielce 2012, s. 225–244; S. Bębas, *Resocjalizacja nieletnich w schronisku dla nieletnich i zakładzie poprawczym – wyzwania dla współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej*, [w:] *Pedagogika społeczna wobec procesów żywiołowych i zachowań ryzykownych*, (red.) M. Walencik, J. Hroncová, Toruń 2013, s. 389–402.

¹⁰ Por. S. Bębas, *Specyfika pracy wychowawcy w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych*, [w:] *Wypalenie zawodowe pracowników placówek resocjalizacyjnych – zjawisko, zagrożenia, wsparcie*, (red.) E. Bilka, Warszawa 2010, s. 189–197.

niewydolnych wychowawczo¹¹, w których występują patologie społeczne, uzależnienia i przestępczość.

Analiza społeczno-demograficzna wychowanków zakładów resocjalizacyjnych dla nieletnich

Analiza społeczno-demograficzna wychowanków zakładów resocjalizacyjnych dla nieletnich została przygotowana w oparciu o badania¹² na grupie 997 nieletnich, w tym 880 chłopców i 117 dziewcząt przebywających w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych w Polsce. Biorąc pod uwagę ogólną pojemność zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (1769 miejsc), badana grupa stanowiła ponad 56% wszystkich wychowanków tych placówek w Polsce.

W badaniach starano się uwzględnić te zmienne, które pozwalają zorientować się, kim są osoby, które w wyniku popełnionego przestępstwa lub głębokiej demoralizacji znalazły się w schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym. Przedstawiając kolejno dane dotyczące płci, wieku, pochodzenia społecznego i środowiskowego, typu szkoły, do której uczęszczają badani, czasu pobytu w placówce, przyczyn osadzenia, pobytów wychowanków w innych placówkach, uczuć towarzyszących ich osadzeniu oraz częstotliwości zażywania środków odurzających, starano się zwrócić uwagę na te elementy ich sytuacji życiowej, które mogą utrudniać ich resocjalizację i powrót do społeczeństwa.

Największa liczba wychowanków przebadana była w zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich w Świdnicy: 72 chłopców, tj. 7,22% badanych, najmniejsza zaś w zakładzie poprawczym w Witkowie: 10 osób, co stanowi 1% badanej populacji. Szczegółową przynależność badanych do poszczególnych placówek przedstawia tabela nr 1.

¹¹ Por. S. Bębas, *Rodzinne uwarunkowania resocjalizacji wychowanków schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych w Polsce*, [w:] *Funkcjonowanie rodziny w globalnych zmianach społecznych*, (red.) E. Adasiewicz, S. Cudak, Łódź–Warszawa 2015, s. 426–441.

¹² Szerzej badana problematyka jest analizowana w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015.

Tabela 1. Placówki pobytu wychowanków

Placówki pobytu wychowanków	BADANI					
	mężczyźni		kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Zawierciu	0	0	50	42,73	50	5,01
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Koronowie	0	0	35	29,91	35	3,51
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Mrozach	0	0	18	15,38	18	1,80
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Falenicy	0	0	14	11,96	14	1,40
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Świdnicy	72	8,18	0	0	72	7,22
Zakład poprawczy w Białymstoku	56	6,36	0	0	56	5,62
Schronisko dla nieletnich w Gackach	47	5,34	0	0	47	4,71
Zakład poprawczy w Kcyni	44	5	0	0	44	4,41
Zakład poprawczy w Grodzisku Wielkopolskim	36	4,1	0	0	36	3,61
Zakład poprawczy w Ostrowcu Świętokrzyskim	53	6,02	0	0	53	5,31
Zakład poprawczy w Nowem	16	1,81	0	0	16	1,6
Zakład poprawczy w Chojnicach	27	3,1	0	0	27	2,71
Zakład poprawczy w Trzemesznie	20	2,27	0	0	20	2,01
Młodzieżowy ośrodek adopcji społecznej w Szubinie	37	4,2	0	0	37	3,71
Zakład poprawczy w Witkowie	10	1,14	0	0	10	1
Zakład poprawczy w Jerzmanicach-Zdroju	19	2,16	0	0	19	1,9
Zakład poprawczy w Świeciu	26	2,95	0	0	26	2,61
Zakład poprawczy w Barczewie	18	2,04	0	0	18	1,8
Schronisko dla nieletnich w Szczecinie	28	3,18	0	0	28	2,81
Schronisko dla nieletnich w Dominowie	31	3,52	0	0	31	3,11
Zakład poprawczy w Raciborzu	12	1,36	0	0	12	1,2
Młodzieżowy ośrodek adopcji społecznej w Koszalinie	27	3,07	0	0	27	2,71
Zakład poprawczy w Gdańsku – Oliwie	16	1,81	0	0	16	1,6
Zakład poprawczy w Tarnowie	28	3,18	0	0	28	2,81
Zakład poprawczy w Sadowicach	31	3,52	0	0	31	3,11
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Głogowie	54	6,14	0	0	45	4,51
Zakład poprawczy w Poznaniu	40	4,54	0	0	40	4,01
Młodzieżowy ośrodek adopcji społecznej w Studzieńcu	20	2,27	0	0	20	2

Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Konstantynowie Łódzkim	46	5,23	0	0	46	4,61
Schronisko dla nieletnich w Warszawie Okęciu	17	1,93	0	0	17	1,7
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Laskowcu	29	3,29	0	0	29	2,91
Zakład poprawczy i Schronisko dla nieletnich w Pszczynie Łące	29	3,29	0	0	29	2,91
Razem	880	100	117	100	997	100

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 171–172.

Badana grupa osób przebywających w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych była zróżnicowana pod względem wieku i płci, o czym można się przekonać analizując tabelę numer 2.

Tabela 2. Wiek i płeć badanych

Wiek	BADANI					
	mężczyźni		kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
12	3	0,34	0	0	3	0,30
13	8	0,90	0	0	8	0,80
14	23	2,61	4	3,42	27	2,71
15	66	7,5	8	6,84	74	7,42
16	178	20,23	24	20,51	202	20,26
17	237	26,93	34	29,06	271	27,18
18	180	20,45	23	19,66	203	20,36
19	102	11,59	13	11,11	115	11,53
20	55	6,25	6	5,13	61	6,12
21	1	0,11	0	0	1	0,10
22	1	0,11	0	0	1	0,10
Inne	12	1,36	1	0,85	13	1,30
Brak odpowiedzi	14	1,59	4	3,42	18	1,80
Razem	880	100,00	117	100,00	997	100,0

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 173.

Wśród badanej grupy chłopców było 880, tj. 88,3%, dziewcząt zaś, 117, co stanowi 11,7% całej reprezentacji badanych. Analizując wiek osób przebywających w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych, zauważymy, że najmłodszymi w badanej populacji byli wychowankowie w wieku 12 lat (0,3% badanych),

natomiast najstarszy był 1 wychowanek w wieku 22 lat (tj. 0,10%). Najliczniejszą grupę stanowili wychowankowie w wieku 16–18 lat, którzy stanowili ponad 67% całej badanej populacji. Poza wiekiem i płcią ważne jest pochodzenie, zarówno społeczne, jak i środowiskowe, badanej grupy.

Tabela 3. Pochodzenie społeczne i środowiskowe badanych

Pochodzenie społeczne i środowiskowe badanych	BADANI					
	mężczyźni		kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Pochodzenie społeczne badanych						
Rolnicze	54	6,14	5	4,27	59	5,92
Rolniczo-robotnicze	431	48,98	57	48,72	488	48,95
Robotnicze	149	16,93	18	15,38	167	16,75
Robotniczo-inteligenckie	51	5,79	5	4,27	56	5,62
Inteligencko-rolnicze	126	14,32	11	9,40	137	13,74
Inteligenckie	6	0,68	3	2,56	9	0,90
Brak odpowiedzi	63	7,16	18	15,38	81	8,12
Razem	880	100,00	117	100,00	997	100,00
Pochodzenie środowiskowe badanych						
Wieś	89	10,11	9	7,69	98	9,83
Małe miasto	142	16,14	18	15,38	160	16,05
Średnie miasto	274	31,14	47	40,17	321	32,20
Duże miasto	355	40,34	38	32,48	393	39,42
Brak odpowiedzi	20	2,27	5	4,27	25	2,51
Razem	880	100,00	117	100,00	997	100,00

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 174.

Analizując badanych pod względem pochodzenia społecznego widzimy, że największą grupę stanowią wychowankowie i wychowanki pochodzenia rolniczo-robotniczego – 48,95% i robotniczego – 16%. Natomiast najmniejszą grupę stanowią badani pochodzenia inteligenckiego – 0,90%. Jeśli chodzi o pochodzenie środowiskowe, to najwięcej badanej młodzieży pochodzi z dużego miasta – 39,42% i średniego miasta – 32,20%. Najmniej liczna jest grupa młodzieży pochodząca ze wsi 9,83%. Wychowankowie schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych charakteryzują się dużym opóźnieniem szkolnym, dlatego istotne jest, na jakim etapie szkolnym się znajdują.

Tabela 4. Typ szkoły, do której uczęszczają badani

Typ szkoły	BADANI					
	mężczyźni		Kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Podstawowa	62	7,04	2	1,71	64	6,42
Gimnazjum	546	62,04	70	59,83	616	61,78
Średnia	7	0,79	1	0,85	8	0,80
Zawodowa	222	25,23	39	33,33	261	26,18
Technikum	1	0,11	0	0	1	0,10
Brak odpowiedzi	44	5%	3	2,56	47	4,71
Razem	880	100,00	117	100,00	997	100,00

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 175.

Jak możemy się przekonać analizując powyższą tabelę, największa grupa badanych uczęszcza do szkoły gimnazjalnej – 61,78%, oraz do szkoły podstawowej – 26,18%. Najmniejszą grupę stanowią uczniowie szkół średnich – 0,80% i uczniowie techników – 0,10%. Czas pobytu badanych w placówce ukazuje tabela 5.

Tabela 5. Czas pobytu w placówce badanych

Czas pobytu w placówce	BADANI					
	mężczyźni		Kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Do 1 miesiąca	62	7,04	3	2,56	65	6,52
Od 2 do 3 miesięcy	125	14,20	8	6,84	133	13,34
Od 4 do 6 miesięcy	137	15,57	14	11,96	151	15,14
Od 7 do 11 miesięcy	151	17,16	9	7,69	160	16,05
Od 1 do 2 lat	232	26,36	44	37,61	276	27,68
Od 3 do 4 lat	131	14,89	26	22,22	157	15,75
Powyżej 4 lat	34	3,86	11	9,40	45	4,51
Brak odpowiedzi	8	0,91	2	1,71	10	1,0
Razem	880	100,00	117	100,00	997	100,00

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 175.

Tabela 5. szczegółowo przedstawia czas pobytu wychowanków i wychowanek w placówce. Największa grupa badanych – 27,68% – przebywa w zakładzie poprawczym od roku do dwóch lat, od trzech do czterech lat w zakładzie przebywa

grupa 15,75% badanych. Duża grupa respondentów ma za sobą kilkumiesięczne pobyty w placówce: od 2 do 3 miesięcy (13,34%), od 4 do 6 miesięcy (15,14%), od 7 do 11 miesięcy (16,05%). Wśród tej grupy jest duża liczba wychowanków i wychowanek schronisk dla nieletnich.

Tabela 6. Przyczyny osadzenia badanych

Przyczyny osadzenia badanych	BADANI					
	mężczyźni		kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Zabójstwo, usiłowanie zabójstwa	50	5,68	10	8,55	60	6,02
Pobicie, bójki, groźby	353	40,11	68	58,12	421	42,27
Napady, włamania	287	32,61	18	15,38	305	30,59
Uzależnienia	242	27,5	44	37,61	286	28,69
Kradzieże, wyłudzenia	486	55,28	69	58,97	555	55,67
Rozboje, znęcanie	382	43,41	41	35,04	423	42,43
Gwałty	14	1,60	3	2,56	17	1,70
Niszczenie mienia, znieważenie słowne	24	2,73	8	6,84	32	3,21
Brak odpowiedzi	16	1,82	2	1,71	18	1,80

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 176.

Wśród przyczyn umieszczenia badanych w schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym znajdują się: kradzieże, wyłudzenia (55,67%), rozboje, znęcanie (42,43%), pobicie, bójki, groźby (42,27%), napady, włamania (30,59%), uzależnienia (28,69%), niszczenie mienia, znieważenie słowne (3,21%), gwałty (1,7%). Na uwagę zasługuje stosunkowo duża liczba badanych, którzy dopuścili się zabójstwa lub usiłowania zabójstwa – 6,02%.

Tabela 7. przedstawia charakterystykę pobytów wychowanków w innych placówkach. Aż 74,82% wychowanków i wychowanek ma za sobą pobyty w innych placówkach: opiekuńczo-wychowawczych (23,57%), młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii (35,20%), ośrodkach szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych (13,24%), zakład psychiatryczny (0,7%), ośrodki leczenia uzależnień (0,9%), areszty śledcze, zakłady karne (0,9%) i zakłady leczniczo-wychowawcze (0,3%). Dla 20,7% badanej młodzieży zakład poprawczy bądź schronisko dla nieletnich jest pierwszą placówką, do której trafili.

Tabela 7. Pobyty badanych w innych placówkach

Pobyty wychowanków w innych placówkach	BADANI					
	mężczyźni		kobiety		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Tak	669	76,02	77	65,81	746	74,82
Nie	183	20,79	37	31,62	220	20,07
Brak odpowiedzi	28	3,18	3	2,56	31	3,11
Razem	880	100,00	117	100,00	997	100,0
Rodzaj placówki pobytu						
Placówka opiekuńczo-wychowawcza	199	22,61	36	30,77	235	23,57
Młodzieżowy ośrodek wychowawczy, Młodzieżowy ośrodek socjoterapii	329	37,38	22	18,80	351	35,20
Ośrodek szkolno-wychowawczy, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy	123	13,98	9	7,69	132	13,24
Zakład psychiatryczny	4	0,5	3	2,6	7	0,7
Ośrodki leczenia uzależnień	6	0,7	3	2,6	9	0,9
Areszt śledczy, zakład karny	7	0,8	3	2,6	9	0,9
Zakład leczniczo-wychowawczy	3	0,3	0	0,0	3	0,3

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 176–177.

Tabela 8. Uczucia towarzyszące osadzeniu badanych

Uczucia towarzyszące osadzeniu	BADANI					
	mężczyźni		kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Niepewność lęk, strach	210	23,86	26	22,22	236	23,67
Bezradność, bezsilność	115	13,07	28	23,93	143	14,34
Wstyd, smutek	160	18,18	41	35,04	201	20,16
Ból, żal, tęsknota	2	0,23	3	2,56	5	0,50
Wściekłość, złość, nienawiść	360	40,91	56	47,86	416	41,73
Zaszczyt, zadowolenie	50	5,68	7	5,98	57	5,72
Obojętność	22	2,5	2	1,71	24	2,41
Brak odpowiedzi	90	10,23	3	2,56	93	9,33

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 177–178.

Analizując uczucia towarzyszące osadzeniu badanych, uwagę zwraca wypowiedź 5,72% respondentów, dla których umieszczenie w placówce było zaszczytem i wywołało u nich zadowolenie. Można przypuszczać, iż są to wychowankowie, którzy identyfikują się z podkulturą przestępczą i w swoje postępowanie wkalkulowali ewentualne umieszczenie w placówce zamkniętej. U 41,73% badanych umieszczenie w schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym wywołało uczucie wściekłości, złości i nienawiści. Założyć należy, że ta grupa badanych będzie niechętnie uczestniczyć w procesie wychowawczym. Pozostałe uczucia, jakie towarzyszyły respondentom podczas osadzenia to: niepewność, lęk, strach (23,67%), wstyd, smutek (20,16%), bezradność, bezsilność (14,34%), obojętność (2,41%) i ból, żal, tęsknota (0,5%).

Tabela 9. ukazuje częstotliwość zażywania środków uzależniających przez badanych przed umieszczeniem w placówce.

Tabela 9. Częstotliwość zażywania środków odurzających przez badanych przed umieszczeniem w placówce

Częstotliwość zażywania przez badanych środków odurzających przed umieszczeniem w placówce	Badani					
	mężczyźni		kobiety		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Papierosy						
Kilka razy dziennie	467	53,07	59	50,43	526	52,76
Codziennie	293	33,30	40	34,19	333	33,40
Raz w tygodniu	3	0,34	4	3,42	7	0,70
Kilka razy w tygodniu	7	0,80	1	0,85	8	0,80
Raz w miesiącu	2	0,23	0	0	2	0,20
Kilka razy w miesiącu	1	0,11	2	1,71	3	0,30
Raz w roku	1	0,11	0	0	1	0,10
Kilka razy w roku	3	0,34	0	0	3	0,30
Okazjonalnie	3	0,34	0	0	3	0,30
Nigdy	21	2,38	3	2,56	24	2,41
Brak odpowiedzi	79	8,98	8	6,84	87	8,73
Razem	880	100	117	100	997	100
Alkohol						
Kilka razy dziennie	111	12,61	14	11,97	125	12,54
Codziennie	100	11,36	16	13,68	116	11,63
Raz w tygodniu	139	15,80	8	6,84	147	14,74
Kilka razy w tygodniu	185	21,02	31	26,50	216	21,66
Raz w miesiącu	56	6,36	9	7,69	65	6,52

Kilka razy w miesiącu	84	9,55	4	3,42	88	8,83
Raz w roku	23	2,61	2	1,71	25	2,51
Kilka razy w roku	43	4,89	12	10,26	55	5,52
Okazjonalnie	10	1,14	3	2,56	13	1,30
Nigdy	27	3,07	3	2,56	30	3,01
Brak odpowiedzi	102	11,59	15	12,81	117	11,74
Razem	880	100	117	100	997	100
Narkotyki miękkie						
Kilka razy dziennie	131	14,89	12	10,26	143	14,34
Codziennie	145	16,48	16	13,68	161	16,15
Raz w tygodniu	65	7,39	9	7,69	74	7,42
Kilka razy w tygodniu	137	15,57	19	16,24	156	15,65
Raz w miesiącu	50	5,67	5	4,27	55	5,52
Kilka razy w miesiącu	62	7,04	2	1,71	64	6,42
Raz w roku	18	2,05	2	1,71	20	2,01
Kilka razy w roku	36	4,09	6	5,13	42	4,20
Okazjonalnie	18	2,05	3	2,56	21	2,11
Nigdy	99	11,25	22	18,80	121	12,14
Brak odpowiedzi	119	13,52	21	17,95	140	14,04
Razem	880	100	117	100	997	100
Narkotyki twarde						
Kilka razy dziennie	64	7,27	7	5,98	71	7,12
Codziennie	48	5,45	11	9,40	59	5,92
Raz w tygodniu	43	4,88	8	6,84	51	5,12
Kilka razy w tygodniu	66	7,5	12	10,26	78	7,82
Raz w miesiącu	50	5,67	4	3,42	54	5,42
Kilka razy w miesiącu	51	5,80	6	5,13	57	5,72
Raz w roku	21	2,38	1	0,85	22	2,21
Kilka razy w roku	45	5,11	5	4,27	50	5,01
Okazjonalnie	19	2,20	2	1,71	21	2,11
Nigdy	253	28,74	34	29,06	287	28,78
Brak odpowiedzi	220	25	27	23,08	247	24,77
Razem	880	100	117	100	997	100

Źródło: Badania własne w: S. Bębas, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015, s. 178–180.

Jak ukazuje powyższa tabela, badani często zażywali środki odurzające przed umieszczeniem w placówce. Papierosy paliło codziennie lub kilka razy dziennie aż 86,16% badanych, tylko 2,41% respondentów nigdy nie paliło papierosów.

Alkohol zażywało codziennie lub kilka razy dziennie aż 24,17% respondentów. Kolejne częstotliwości zażywania alkoholu przez badanych przedstawiają się następująco: raz w tygodniu – 14,74%, kilka razy w tygodniu – 21,66%, raz w miesiącu – 6,52%, kilka razy w miesiącu – 8,83%, raz w roku – 2,51%, kilka razy w roku – 5,52%, okazjonalnie – 1,3%. Nigdy alkoholu nie spożywało tylko 3,01% badanych. Z dużą częstotliwością respondenci zażywali narkotyki miękkie: kilka razy dziennie lub codziennie – aż 30,49% ankietowanych, raz w tygodniu lub kilka razy w tygodniu – 23,07% respondentów. Kolejne częstotliwości zażywania narkotyków miękkich przedstawiają się następująco: raz w miesiącu – 5,52%, kilka razy w miesiącu – 6,42%, raz w roku – 2,01%, kilka razy w roku – 4,20%, okazjonalnie – 2,11%. Nigdy narkotyków miękkich nie zażywało tylko 12,14% badanych. Narkotyki twarde zażywane były nieco rzadziej przez badanych, ale i tak częstotliwość ta jest zatrważająca: 13,04% respondentów zażywało narkotyki twarde codziennie lub kilka razy dziennie. Kolejne częstotliwości zażywania narkotyków twardych przedstawiają się następująco: raz w tygodniu – 5,12%, kilka razy w tygodniu – 7,82%, raz w miesiącu – 5,42%, kilka razy w miesiącu – 5,72%, raz w roku – 2,21%, kilka razy w roku – 5,01%, okazjonalnie – 2,11%. Nigdy narkotyków twardych nie zażywało 28,78% badanych. W następnym podrozdziale przedstawione zostaną uwarunkowania rodzinne wychowanków schroniska dla nieletnich i zakładów poprawczych.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej analizy wynika, że wśród wychowanków schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych dominuje młodzież w wieku 16–18 lat – 67,8%, w tym najliczniejszą grupę stanowią 17-latkowie – 27,18%. W większości jest to młodzież ze średnich i dużych miast (71,62%), w tym najliczniejszą grupę stanowią mieszkańcy dużych miast (39,42%). Jeśli chodzi o pochodzenie społeczne, to dominuje młodzież pochodzenia rolniczo-robotniczego (48,92%), najczęściej z rodzin dysfunkcyjnych. To pokazuje konieczność zmiany w zakresie działań profilaktycznych i pracy wychowawczej w środowiskach wielkomiejskim w rodzinach robotniczych, podwyższania skuteczności działań pomocowych na rzecz tych rodzin, pomoc socjalną w lokalnym środowisku oraz odpowiednie przygotowanie rodziny i wychowanka do powrotu do rodziny po opuszczeniu zakładu resocjalizacyjnego. Wychowankowie schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych najczęściej są uczniami gimnazjum (61,78%), rzadziej szkoły

zawodowej (26,18%). Najczęściej wychowankowie realizują obowiązek szkolny z kilkuletnim opóźnieniem.

Największa grupa nieletnich przebywa w schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym od roku do dwóch lat (27,68%); oczywiście zdecydowanie krócej wychowankowie przebywają w schronisku dla nieletnich, które jest placówką przejściową, diagnostyczną. Najczęstszymi powodami umieszczenia nieletnich w placówce są pobicia, bójki, groźby, napady, włamania, kradzieże, wyłudzenia i rozboje, czyli wysoce zróżnicowana lista czynów karalnych z dominacją przestępstw przeciwko mieniu i przeciwko osobie. Duża rozbieżność zachowań dysfunkcyjnych wskazuje na konieczność prowadzenia szczegółowej interdyscyplinarnej diagnozy nieletnich i jego środowiska rodzinnego, jej efektem powinien być indywidualny program oddziaływań resocjalizacyjnych, który obejmowałby wszystkie sfery funkcjonowania nieletniego.

Prawie $\frac{3}{4}$ wychowanków schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych ma za sobą pobyty w innych placówkach najczęściej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii (35,2%) oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych (23,57%). Nieletni przebywający w zakładach resocjalizacyjnych dla nieletnich powszechnie zażywają środki psychoaktywne z dominacją środków legalnych, uzupełnianych głównie przez marihuanę i amfetaminę. Konieczne jest tu oddziaływanie resocjalizacyjne w zakresie zmiany postaw oraz efektów w zakresie modyfikacji wzorów zachowań i stylu życia wychowanków.

Literatura przedmiotu:

- Bębas S., Adamczyk-Bębas W., *Rola schronisk dla nieletnich w instytucjonalnej resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie*, [w:] S. Przybyliński (red.), *Przekraczanie kręgu zagubionego człowieczeństwa na resocjalizacyjnej niwie*, Kraków 2010, s. 73–85.
- Bębas S., *Metody i formy oddziaływań resocjalizacyjnych wobec nieletnich w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych*, [w:] A. Jaworska (red.), *Resocjalizacja, zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, Kraków 2009, s. 331–344.
- Bębas S. (red.), *Oblicza patologii społecznych*, Radom 2011.
- Bębas S., *Resocjalizacja nieletnich w schronisku dla nieletnich i zakładzie poprawczym – wyzwania dla współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej*, [w:] M. Walencik, J. Hroncová (red.), *Pedagogika społeczna wobec procesów żywiołowych i zachowań ryzykownych*, Toruń 2013, s. 389–402.
- Bębas S., *Resocjalizacja nieletnich w warunkach schroniska dla nieletnich i zakładu poprawczego – możliwości i ograniczenia*, [w:] J. Góral-Półrola, B. Walasek-Jarosz (red.), *Interdyscyplinarność i swoistość pedagogiki*, Część III, *O (poza)swoistych uwikłaniach wychowania*, Kielce 2012, s. 225–244.
- Bębas S., *Rodzinne uwarunkowania resocjalizacji wychowanków schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych w Polsce*, [w:] E. Adasiewicz, S. Cudak (red.), *Funkcjonowanie rodziny w globalnych zmianach społecznych*, Łódź–Warszawa 2015, s. 426–441.
- Bębas S., *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Toruń 2015.
- Bębas S., Sokołowska M., *Społeczna ocena poczucia bezpieczeństwa oraz skuteczności policji w zapobieganiu patologiom społecznym (na przykładzie Województwa Mazowieckiego)*, Radom 2013.
- Bębas S., *Specyfika pracy wychowawcy w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych*, [w:] E. Bilska (red.), *Wypalenie zawodowe pracowników placówek resocjalizacyjnych – zjawisko, zagrożenia, wsparcie*, Warszawa 2010, s. 189–197.
- Bębas S., *Współczesne wyzwania przed placówkami resocjalizacyjnymi dla nieletnich*, [w:] Z. Majchrzyk, J. F. Terelak (red.), *Agresja wirtualna vs realna*, Białystok 2011, s. 161–168.
- Goffman E., *Charakterystyka instytucji totalnych*, [w:] W. Derczyńska, A. Jasińska-Kania, J. Szacki (red.), *Elementy teorii socjalnych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Warszawa 1975.
- Hołyst B., *Kryminologia. Podstawowe problemy*, Warszawa 1977.
- Hołyst B., *Opinia publiczna – środki masowego przekazu a ujemne zjawiska społeczne*, Warszawa 1981.
- Jasiński J., *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce*, Warszawa 1978.
- Jasiński J., *Zagadnienia przestępczości w Polsce*, Warszawa 1975.
- Konopczyński M., *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych, refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Warszawa 2013.

- Konopczyński M., L. Pytka L., *Studenci wobec zjawisk patologii społecznej*, Siedlce 1986.
- Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*, Warszawa 2007.
- Kwaśniewski J., Kojder A., *Postawy mieszkańców Warszawy wobec zjawisk i zachowań dewiacyjnych*, „Studia Socjologiczne” 1979, nr 1, s. 157–179.
- Ostrowska K., *Psychologia resocjalizacyjna*, Warszawa 2008.
- Ostrowska K., *Znaczenie systemu wartości w etiologii zachowań dewiacyjnych*, [w:] *Studia w psychologii*, t. 4, Warszawa 1992.
- Pytka L., *Resocjalizacja nieletnich – rozkwit i zwyrodnienie wątków*, [w:] A. Rejzner (red.), *Postępy resocjalizacji i profilaktyki społecznej*, Warszawa 2008.
- Siemieszko A., *Społeczna geneza przestępczości. Wokół teorii i zróżnicowanych powiązań*, Warszawa 1979.
- Siemieszko A., *Zachowania dewiacyjne młodzieży*, Warszawa 1987.
- Urban B., *Pedagogika resocjalizacyjna w strukturze nauk społecznych*, [w:] S. Palka (red.), *Pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, Kraków 2004.

